

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARTINA HAVIĆ

SOCIO-EMOCIONALNA SPREMNOST ZA ŠKOLU

Završni rad

Pula, veljača 2019. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MARTINA HAVIĆ

SOCIO-EMOCIONALNA SPREMNOST ZA ŠKOLU

Završni rad

JMBAG: 0303053064, Izvanredni student

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Trening socijalnih vještina

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Psihologija

Znanstvena grana: Razvojna psihologija

Mentor: Đeni Zuliani, pred.

Pula, veljača 2019. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

_____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____
_____
_____

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

_____

Sadržaj

1. UVOD	1
2. SOCIJALNI RAZVOJ	2
2.1 Razvoj od rođenja do škole	3
2.1.1 Uloga roditelja i ostalih sudionika	4
3. EMOCIONALNI RAZVOJ	6
3.1 Razvoj od rođenja do škole	6
3.1.1 Uloga roditelja i ostalih sudionika	8
4. ULOGA VRTIĆA	10
5. POLAZAK U ŠKOLU	12
6. SPREMNOST ZA ŠKOLU	14
6.1 Socijalno kompetentna djeca	15
6.2 Emocionalna inteligencija	16
6.2.1 Razvoj školskog djeteta	17
6.2.2 Škola i roditelji	18
7. INDIVIDUALNE RAZLIKE	19
7.1 Procjena ponašanja	20
8. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA VEZANO ZA SOCIO- EMOCIONALNU SPREMNOST ZA ŠKOLU	22
8.1 Ispitanici	22
8.1.1 Metoda prikupljanja podataka	22
9. REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA	24
9.1 Socijalna spremnost	24
9.2 Emocionalna spremnost	27
9.3 Spolne razlike	30
9.4 Dobne razlike	31
10. ZAKLJUČAK	33
11. SAŽETAK	35

12. SUMMARY	36
13. LITERATURA	38

1. UVOD

Opća definicija spremnosti za školu jest onaj minimum razvojnog stupnja koji djetetu omogućuje da primjereno reagira na zahtjeve škole (Lemelin i sur., 2007; prema Čudina- Obradović 2008). Kako bi dijete bilo spremno za školu, mora također biti spremno i zdravstveno, tjelesno, intelektualno, socijalno, emocionalno i motivacijski. Što je dijete više pripremljeno, to će imati manje poteškoća u školi, a u tome mu pomažu roditelji, odgojitelji i ostali koji ga potiču na razvoj. Okarakterizirati ćemo socijalnu i emocionalnu spremnost koja je glavna tema ovog rada te objasniti koliko su važni roditelji i odgojitelji u razvoju djetetovih potencijala. Kvalitetna briga za djecu u vrtiću i školi omogućit će djetetu dobru socijalizaciju i kasnije u životu na radnome mjestu.

Dijete će u školi morati učiti, slušati, pamti i sudjelovati u nastavi te će biti suočeno sa mnogo novih ljudi oko sebe, kao što su učitelji i njegovi vršnjaci. Kako bi djeca to uspjela savladati, vrlo je važna socijalna i emocionalna zrelost. Polazak u školu jedan je vrlo važan događaj za dijete kao i za njihove roditelje, gdje djeca bez njihovog prisustva i zaštite ulaze u nove životne situacije i odnose. Mnoga djeca vrlo lako prihvate zadatke koje škola donosi, kao što su pisanje zadaće, rano ustajanje, pripremanje knjiga i drugo, dok poneka su još razigrana, nezrela ili roditelji ih nisu pripremili na obveze koje dolaze sa školom. Koliko li je važna socijalna i emocionalna spremnost i što sve one uključuju opisano je u nastavku ovog završnog rada. Uz to, napravljeno je istraživanje u vrtiću, mješovite skupine, s ciljem promatranja socijalnih i emocionalnih karakteristika djece predškolske dobi.

2. SOCIJALNI RAZVOJ

Socijalizacija je proces kojim se djetetovo ponašanje oblikuje u skladu s društvenim ulogama, uvjerenjima i očekivanjima (Maccoby, 1992., Maccoby i Martin, 1983; prema Vasta, Haith, Miller, 1998). Socijalizacija tijekom djetinjstva utječe na mnoga složenija socijalna ponašanja djece, poput moralnog razvoja i interakcije s vršnjacima, a taj proces počinje već u dojenačkoj dobi i može se opažati u prvim djetetovim interakcijama koje su pod utjecajem drugih ljudi (Vasta, Haith, Miller, 1998).

Brajša-Žganec (2003.) navodi kako teoretičari pristupa utjecaja okoline i učenja naglašavaju proces rane socijalizacije i ističu važnost socijalnog učenja putem potkrepljenja, kažnjavanja i učenja opažanjem za dječje socijalno ponašanje i njegovu socijalnu interakciju. Sociokulturna teorija Vigotskog i kognitivno-razvojni modeli naglašavaju važnost kognitivnih procesa za dječje socijalno ponašanje i socijalne interakcije, gdje dijete uči nove socijalne i kognitivne vještine kroz interakciju s odraslima i starijom djecom.

Poznata istraživačica privrženosti Mary D. Salter Ainsworth (1989.) prema Rathusu (2000.) pod pojmom socijalni razvoj, navela je privrženost koju definira kao emocionalnu vezu koja se stvara između neke životinje ili osobe i drugog specifičnog pojedinca. Privrženost se održava tijekom vremena i drži organizme na okupu te bez postojanja privrženosti, mala djeca gotovo da i ne mogu preživjeti (Bowlby, 1988; prema Rathus, 2000). Sigurno privržena djeca su sretnija, otvorenija prema nepoznatim osobama, kooperativnija s roditeljima i bolje se slažu s vršnjacima od nesigurno privržene djece (Belsky i sur., 1991; Thompson, 1991a; prema Rathus, 2000). Također, djeca predškolske dobi imaju veći raspon pažnje, manje su impulzivna i bolja u rješavanju problema (Frankel i Bates, 1990; Lederberg i Mobley, 1990; prema Rathus, 2000).

Zajednički boravak u parku, šetnje pomažu djetetu da upozna slične sebi i nešto nauči o socijalnom ponašanju. Tijekom procesa socijalizacije u kojem društvo oblikuje djetetova uvjerenja, očekivanja i ponašanja, dječji emocionalni razvoj i s njim povezana dječja psihosocijalna prilagodba pod utjecajem su različitih činitelja kao što su priroda dječje privrženosti majci, odnosno skrbniku, razgovaranje o emocijama, toplina, potpora i nadzor roditelja, interakcija s vršnjacima i djetetovi odnosi s odraslima izvan obitelji (Maccoby, 1980; prema Brajša-Žganec, 2003).

2.1 Razvoj od rođenja do škole

Prve osobe koje dijete susreće su njegovi roditelji te oni su ti kojima upućuju prvi osmjeh i pogled. Prvih mjeseci dijete upućuje osmjeh svima koji ga okružuju, a kasnije, nakon šestoga mjeseca to budu samo najbliže osobe. U prve dvije godine socijalni prostor djeteta čine odrasli i odnosi s njima te dijete teško podnosi odvajanje, ranjivo je, a roditelji mu pružaju sigurnost i zaštitu. Dijete počinje iskazivati interes za drugom djecom u toku druge godine, promatra ih, dodiruje. Potkraj druge i treće godine, nazire se želja za suradnjom te igračke služe kao sredstvo za uspostavljanje kontakta, a dodir i osmjeh bit će znakovi naklonosti (Hitrec, 1991).

Berk (2008.) navodi kako između druge i šeste godine stvaraju se prva prijateljstva u kojima djeca razgovaraju, igraju komplementarne igre i uče da su njihove želje za društvom i igračkama najbolje zadovoljene kada uzmu u obzir potrebe i interese drugih.

Normalni socijalni razvoj teče od egocentričnosti prema društvenosti. Dijete od tri-četiri godine nije još razvilo određenu sliku o sebi, odnosno svijest o sebi, a djetetov egocentrizam izvire iz njegove nesposobnosti da promatra s gledišta druge osobe te ne može opisati kako neka situacija izgleda nekom drugom. Potkraj predškolskog razdoblja dijete već može surađivati u zajedničkoj igri s drugom djecom, slijedeći pravila i bez hirova. U prvom planu predškolskog razdoblja je konsolidacija i izgrađivanje individualnosti te razvijanje samopouzdanja, što je okosnica za razvoj i obogaćenje djetetove društvenosti (Hitrec, 1991).

Dijete u igri s vršnjacima uči kako da se pridržava raznih društvenih pravila, uočava i osobine drugih te stječe bitno iskustvo. Djeca koja su bila lišena slobodne i nesputane igre prije škole, mogu doživjeti prilično teške prilagodbe kod svojih vršnjaka, jer nisu imala priliku razviti svoju socijalnu kompetenciju.

Djeca starija od tri godine trebala bi razumjeti, znati iskazati i imati razvijene socijalne vještine da mogu učiniti ono što se od njega traži, bez velikog uzrujavanja i iskazivanja bijesa. Također, treba znati prekinuti aktivnost kojom je zaokupljeno čim se to od njega traži ili u razumnom vremenu, da ne bi nehotice dovelo sebe ili druge u opasnu situaciju (Likierman, Muter, 2007).

S razvijanjem osjećaja prijateljstva, pojavljuju se i osjećaji ljubomore, rivalstva i natjecanja te djeca na kraju predškolskog razdoblja zamjenjuju fizičku agresivnost verbalnim neprijateljstvom i uče kontrolirati osjećaje antagonizma prema drugima.

Usvojene socijalne vještine omogućuju djetetu da bude socijalno prihvaćeno od ljudi koje ga okružuju, što mu daje poruku da ga uvažavaju i cijene njegove vrijednosti. Tako prihvaćeno dijete mnogo lakše gradi svoje samopouzdanje i samopoštovanje, lakše procjenjuje svoje sposobnosti i mogućnosti, pa mnogo spremnije i radosnije prilazi učenju (Hitrec, 1991).

2.1.1 Uloga roditelja i ostalih sudionika

Svoju društvenost dijete stječe uz ljude te bez njih ono ostaje samo biološka jedinka. Privrženi odnosi čine temelj ljudske civilizacije te prenošenja znanja nužna su za preživljavanje i adaptaciju s jedne generacije na drugu (Laursen i Bukowski, 1997; prema Hitrec, 1991). Različiti socijalni odnosi imaju različite socijalizacijske zadaće u razvoju djeteta te oni pružaju jedinstveno, ali komplementarno socijalno iskustvo (Hartup, 1979; prema Hitrec, 1991).

Roditelji razvojem sigurne baze potiču razvoj individualnosti, dok su vršnjački odnosi prolazni i uvjetuju uspostavljanje i održavanje interpersonalnih izvanobiteljskih veza. Kako se razvojne zadaće tijekom života mijenjaju, mijenjaju se i odnosi između roditelja i djeteta, jednako kao i vršnjački odnosi, koji s odrastanjem i sazrijevanjem sudionika poprimaju neki novi oblik. Tako dominacija roditeljskog utjecaja u ranom djetinjstvu zamjenjuje se dominacijom prijateljskih i romantičnih odnosa u kasnoj adolescenciji (Larson i Richards, 1991; prema Hitrec, 1991).

U svjetlu Piagetove teorije možemo očekivati da se kod djeteta koje više vremena provodi u igri potiče kreativnost i divergentno mišljenje, a dostupnost materijala i organizacija u skupini uvjetuju kompleksnost kognitivne aktivnosti tijekom igre. S druge strane Vigotski kompleksnost kognitivne aktivnosti dovodi u vezu s iskustvom djeteta u socijalno strukturiranoj aktivnosti koju dijete provodi s odraslima i vršnjacima. Veću kompetentnost i kreativnost u igri pokazuju ona djeca čiji su roditelji uključeni u njihove aktivnosti (Howes i Stewart, 1987; prema Klarin, 2006).

Važna je i uloga odgojitelja u formiranju socijalne kompetencije kod djeteta (Klarin, 2000). Kvaliteta interakcije s odgojiteljem povezana je s prihvaćenošću djeteta od strane vršnjaka (Howes, 1987). Odgojitelj može ili facilitirati ili ignorirati vršnjačku interakciju, a uloga odgojitelja kao medijatora u predškolskom razdoblju vrlo je važna i za kasniju socijalnu prilagodbu u školi (Howes i sur., 2000; prema Klarin, 2006).

Kako djeca od najranijih dana stvaraju mnoge socijalne veze, tako neke od tih veza, kakva je na primjer s odgojiteljicom, kratkotrajne su i bez značajnijih posljedica. Druge će, one s članovima obitelji i prijateljima, trajati godinama i mogu značajno utjecati na kasniji razvoj djece i njihove ličnosti (Ainsworth, 1989., Hartup, 1989b; prema Vasta, Haith, Miller, 1998).

3. EMOCIONALNI RAZVOJ

Kako tvrdi Hitrec (1991.), emocije su svojevrsno "pogansko sredstvo" cjelokupnog, a posebno intelektualnog razvoja, koje podrazumijevaju zajedništvo djeteta s drugim osobama, ponajprije s roditeljima ili skrbnicima. Djeca koja su bez emocionalnog zajedništva, bez afektivne vezanosti, intelekt im je zauvijek izgubljen. Također, nevoljena i nesretna djeca pružaju tužan dokaz o zarobljenom intelektu te se događa da dijete u školi ne može učiti, pamtiti, a psihologijsko ispitivanje otkrije da je ono normalnih, čak i natprosječnih sposobnosti.

Kako djeca ne mogu opisati svoje osjećaje, određivanje emocije koju doživljavaju velik je izazov. Premda vokalizacija i tjelesni pokreti također pružaju neke informacije o tome, izrazi lica najpouzdaniji su znakovi doživljenih emocija. Međukulturalna istraživanja pokazuju kako ljudi u čitavom svijetu na isti način povezuju fotografije na kojima su prikazani različiti izrazi lica s emocijama koje se nalaze u njihovoj podlozi (Ekman i Friesen, 1972; prema Berk 2008).

Djeca emocije doživljavaju drugačije nego odrasli ljudi te kod njih su emocije jednostavne i spontane, česte su i kratkotrajne, snažne i nestabilne. Djeca svoje emocije izražavaju otvoreno i ne znaju se suzdržavati. Dijete kroz emocionalni razvoj prolazi kroz stadije emocionalnog izražavanja, emocionalnog razumijevanja, razvoj empatije, razvoj emocija samosvijesti, razvoj privrženosti i socio-spoznajni razvoj koji uključuje pojam o sebi, samo opis i samo vrednovanje, svijest o drugima i samoregulaciju (Berk, 2008).

Dijete se rađa s fiziološkim utemeljenim osnovnim emocionalnim osobinama ili sklonostima, i to većim sklonostima prema pozitivnim emocijama (vedrina, veselje, radost) ili negativnim emocijama (tuga, bijes, preplašenost). Tako djeca, tijekom odnosa s drugim ljudima postupno prepoznaju svoje emocije, prihvaćaju i razvijaju sheme ili mentalne modele o njima (Obradović, 2006).

3.1 Razvoj od rođenja do škole

Sposobnost regulacije emocija razvija se u ranom djetinjstvu iz interakcija sa članovima obitelji i iz dječjeg prirođenog temperamenta te dijete već u prvom mjesecu postiže stabilnost u funkcioniranju, a kada se ona naruši, upućuje okolini signale, tražeći odgovore (Brajša- Žganec, 2003).

Prije nego što je dijete naučilo govoriti, roditelji su s njim komunicirali tako da su pomoću smiješka, dodira, riječi, iskazivali svoju ljubav i radost. Znanstvenici danas smatraju da novorođenče posjeduje kapacitete za uzajamne odnose s drugim ljudima te se stajalište o potpunoj bespomoćnosti i pasivnosti beba opovrgava i afirmira ono da su djeca već na početku života aktivni sudionici u svom razvoju. Smiješak i slijeđenje pogledom su prirodna sredstva beba s kojima se prvih mjeseci života obraća nastojeći se emocionalno vezati za roditelje (Hitrec, 1991).

Između prvog i trećeg mjeseca djeteta iz stanja opće uzbuđenosti dolaze dvije emocionalne reakcije; ugoda i neugoda, a postepeno će se određenim redom pojavljivati sve složenije emocije. Tako, između trećeg i petog mjeseca, razviti će se srdžba, gađenje, pa oko šestog mjeseca i strah (Furlan, 1991).

Zahvaljujući razvoju opažanja i pamćenja, dijete nakon petog mjeseca uspostavlja trajnu sliku majke ili osobe koja brine o njemu te razlikuje njezino lice od drugih. Smiješak upućuje samo majci te je to dokaz o postojanju duboke emocionalne veze između njih dvoje. Dijete pokazuje strah kada majke nema i drugi su ljudi oko njega, ali strah će nestati potkraj druge godine, uz uvjet da nije bilo čestog odvajanja.

Iz ugone u drugoj polovici prve godine razvit će se ushićenje, pa naklonost prema odraslima. Između dvanaestog i osamnaestog mjeseca pojavljuje se naklonost prema djeci i ljubomora, a potkraj druge godine radost. Kod djeteta nakon druge godine, kada su se već pojavile pojedine osnovne emocije, važno je ono što dijete uči u svojoj socijalnoj sredini, kako od roditelja tako i od osoba s kojima su u kontaktu, za daljnji emocionalni razvoj (Furlan, 1991).

Pri polasku u školu, emocionalno reagiranje je najčešće burno, intenzivno, a emocije su vidljive i očite, ali dijete će lakše prihvatiti roditeljske zahtjeve i objašnjenja o granicama koje su mu postavljene, jer mu razvijene sposobnosti i iskustvo dopuštaju bolji uvid u njegove negativne učinke ponašanja na druge. Procesom sazrijevanja i učenja, dijete je steklo mnoge sposobnosti koje mu omogućuju drukčije emocionalno reagiranje. Dijete je tijekom predškolskog razdoblja, skupa sa roditeljima, radilo na upoznavanju i usvajanju svoje okoline te su omogućili ne samo razvoj intelektualnih sposobnosti već i strpljenja i kontrole nad vlastitim impulsima. Prisutan je i začetak samodiscipline, koje mu olakšavaju ne samo daljnje učenje već i bolje socijalne odnose s drugima (Furlan, 1991).

Školska djeca počinju racionalno objašnjavati svoje i tuđe emocionalno ponašanje te to omogućuje i kontrolu tog ponašanja, zato su kod te djece različiti oblici negativnog ponašanja sve rjeđi (Furlan, 1991).

3.1.1 Uloga roditelja i ostalih sudionika

Odnos s roditeljima i drugim članovima obitelji omogućuje djeci postepeno učenje i prepoznavanje svojih i tuđih emocija, učenje reagiranja na određene situacije te usklađivanja svojih osjećaja s osjećajima drugih (Obradović, 2006).

Međusobni odnos članova u obitelji važan je za emocionalni razvoj djeteta te se tako radost i smijeh razvijaju u ugodnom obiteljskom ozračju. Dok, u nekim obiteljima u kojima vlada napetost, nepodnošljivost, česti sukobi među ukućanima u djece se razvija strah, tjeskoba, žalost, ljutnja i agresija te se to ogleda i u ponašanju s vršnjacima (Čuturić, 1995).

Dijete promatra i oponaša svoje roditelje te reagira na stvari i pojave isto kao i oni. Plaše se istih stvari kao i njihovi roditelji, a tako se i vesele istim stvarima te će izražavanje emocija biti naučeno oponašanjem; dijete će upotrijebiti iste izraze lica, geste koje je vidjelo od roditelja. Roditelji znaju biti kruti u odgajanju te zahtijevaju od djeteta da se ponaša razumno kao odrasli, a ne znaju da tako koče djetetove emocije.

Emocije su tu kako bi olakšale djetetu da prepozna sebe i svoje postojanje te razviju svijest o sebi. Tako počinje razlikovati sebe od drugih te ima potrebu da bude tjelesno i emocionalno blisko s osobama koje ga okružuju. Glavno obilježje emocionalnog razvoja u dječjoj dobi je prepoznavanje emocija putem socijalnih saznanja. U predškolskoj dobi raste dječja prilagodba na identifikaciju emocionalnih izražaja i situacija iz okoline koje se mogu verbalizirati na temelju njihovih vlastitih emocija i emocija drugih (Denham i sur., 1994b; prema Furlan, 1991).

Polaskom djeteta u predškolsku ustanovu i školu odgojitelj odnosno nastavnik dijelom preuzima dio roditeljske uloge (Hamilton i Howes, 1992). Djeca predškolske i školske dobi s odgojiteljem i nastavnikom provode više vremena nego s roditeljima (Shaffer, 2000.), stoga je opravdano reći da je odnos s odgojiteljem/nastavnikom iznimno važan (Brown, 2000; prema Obradović, 2006).

Osim roditelja i obitelji, na dijete bitno utječe i predškolska ustanova, odnosno odgajatelj i djeca u njoj. To je prva institucija u kojoj većina djece boravi, a da nije

roditeljski dom. Upravo iz tog razloga dijete se nalazi na novom području koje je prijelaz iz ovisnosti o roditeljima u samostalnost. Samostalni mališani (u usporedbi s drugima iste dobi) vjerojatno će zadržati tu razinu samostalnosti i kasnije u djetinjstvu te u odrasloj dobi. Poriv da samome sebi bude podrška nastavlja se tokom cijelog života (Woolfson, 2006).

Znamo da je za djecu težak proces odvajanja od roditelja, no od iznimne je važnosti jer dijete dobiva priliku pokazati svoja znanja i vještine pred drugima te na isti način usvaja i nova znanja od druge djece i stječe nova prijateljstva.

4. ULOGA VRTIĆA

Na životnom putu velikog broja predškolske djece nalazi se vrtić. Dokazano je kako vrtić dobro djeluje na djecu, jer im pomaže da lakše savladaju teškoće koje ih čekaju polaskom u školu, ali i tijekom cijeloga života. Odgojitelji predstavljaju značajne čimbenike cjelokupnoga djetetovog odgoja te im u vrtićima treba velika pomoć i suradnja pedopsihijatra (Gruden i Gruden, 2006).

Prostor dječjega vrtića također je u potpunosti podređen zadovoljavanju potreba djece te utjecaju na njihov cjelokupni razvoj. Raznolikošću i stalnom dostupnošću materijala, djeci treba omogućiti neovisnost i autonomiju učenja, a bogatom raznolikošću omogućiti im da izaberu one materijale koji individualno odgovaraju njihovim razvojnim sposobnostima.

Kvalitetno i poticajno prostorno-materijalno okruženje nezaobilazna je pretpostavka kvalitete življenja, odgoja i učenja djece u vrtiću te takvo okruženje dijete potiče da kroz igru stalno istražuje i otkriva svijet oko sebe. Zbog toga svi ponuđeni materijali moraju biti djeci stalno dostupni, a ne skriveni od njih po ormarima i visokim policama, da bi ih dijete koristilo ovisno o svojim željama i interesima. Na taj se način potiče neovisnost djece te im se daje do znanja da ih se uvažava i da im se vjeruje. Djeca predškolske dobi najbolje uče kroz igru i u suradnji s drugom djecom. Organizacija prostora koja potiče komunikaciju i suradnju s ostalom djecom u skupini omogućit će djetetu učenje prosocijalnoga ponašanja. Slunjski (2008.) ističe da prostor podijeljen na manje prostorne cjeline djecu neizravno „poziva” na grupiranje u manje skupine, čime se pridonosi kvaliteti njihove komunikacije i suradnje. Mnogo je kvalitetnija komunikacija koja se zbiva unutar manje skupine jer pogoduje kvalitetnijim socijalnim interakcijama djece. Tako se djeca imaju prilike kvalitetnije družiti s drugom djecom i razvijati svoju socijalnu kompetenciju. Isto tako djeci treba ostaviti mogućnost za povremeno „povlačenje” iz skupine, odnosno omogućiti im i zadovoljavanje potrebe za privatnošću.

U vrtiću treba poticati sve oblike socijalnih interakcija djece jer u tim interakcijama djeca razmjenjuju ideje i stvaraju nova znanja. Ponudom zanimljivih aktivnosti i projekata kojima djeca istražuju različite teme i predmete postiže se usvajanje, ne samo znanja o određenim temama, već se dijete uči strpljivosti u radu s drugim vršnjacima, kooperaciji, dogovaranju te konstruktivnom rješavanju problema. Stručnjaci tvrde da se pravilnim uređenjem i osmišljavanjem fizičkoga okruženja

djeteta postiže socijalna kompetencija, zbog čega se preporučuju mali kutići za grupiranje djece, primjeren raspored opreme i materijala i dovoljno vremena za socijalne interakcije. U službi poticanja socijalne kompetencije također je i druženje djece različite kronološke dobi, posebno u mješovitim skupinama jer takvi oblici druženja pogoduju učenju djece i razvoju socijalnih vještina. Djecu u vrtiću treba učiti i odgovornosti i to omogućavajući im da i sama sudjeluju u nekim odgovornim zadacima, npr. čišćenju i pospremanju sobe dnevnoga boravka nakon igre. Na taj im se način pruža prilika za osamostaljenje, ali kroz ove aktivnosti doživljavaju i osjećaj važnosti, kompetencije i odgovornosti (Slunjski, 2008).

5. POLAZAK U ŠKOLU

Kako navodi Klarin (2006.), školsko okruženje je izvor različitih oblika interakcije koje su izvor čitavom nizu različitih dječjih iskustava. Ono je "drugo" prirodno okruženje u kojem dijete obavlja različite aktivnosti (igra se, uči, druži s vršnjacima, uči komunikaciji s autoritetom koji mu nije roditelj).

Pianta (1999; prema Klarin 2006.) školu definira kao kontekst razvoja u kojem se odvija interakcija između djeteta i učitelja, koji je izvor razvoja kompetencije i koji smanjuje utjecaj rizičnih faktora kod današnje populacije djece.

Istraživanja koja su proveli psihologinja Dale Hay i suradnici (prema Likierman, Muter, 2007.) o razvoju odnosa među vršnjacima u djetinjstvu, pokazuju da čak i djeca od treće godine života, pokazuju razlike u sposobnostima uspostavljanja odnosa s vršnjacima koje se ne rješavaju same od sebe. Ako se djeca ponašaju na način zbog kojeg ih drugi smatraju socijalno neprikladnima, često ulaze u sukob s drugima ili ne mogu sklopiti prijateljstvo, to je znak da nešto moramo poduzeti. Istraživanja dokazuju da smo na velikom dobitku ako djecu pripremimo prije odlaska u školu da bude socijalno kompetentno (Likierman, Muter, 2007).

U školi će dijete stjecati iskustva različita od onih iz predškolskog razdoblja te će to utjecati na njegov socijalni razvoj.

Na primjer:

- U školi odrasli pred dijete postavljaju više zahtjeva i veća su očekivanja nego u zaštićenom predškolskom okruženju.
- Pojavljuju se mnogo novih lica – odraslih i djece – koje treba upoznati.
- Od djece se očekuje da budu mnogo samostalnija.
- Počinju imati redovitu nastavu (Likierman, Muter, 2007).

Jedan od najvećih djetetovih zadataka je naučiti kako se ophoditi s učiteljima i vršnjacima, a to može biti oštar zaokret u učenju. Dijete će mnogo toga naučiti iz onoga što ga okružuju prije škole, a i u školi, kada dođe do nje. Od druge će djece naučiti određena društvena pravila i načine sklapanja i održavanja prijateljstva, dok će od odraslih naučiti neka druga pravila. Komunikacija s odraslima i s vršnjacima temeljno je pitanje; teškoće na jednom polju dovode do teškoće na drugom. U ranoj školskoj dobi i predškolskom razdoblju, djeca koja se ne snalaze dobro u društvu

vršnjaka, mogu se osjećati nesretnima, ili reagirati tako da se neprikladno ponašaju kod kuće ili u školi. Razred se može činiti okrutnim mjestom gdje svako dijete mora istaknuti, stvoriti svoje vlastite odnose i stati uz snažniju djecu, pa čak i nasilnike.

U današnje su vrijeme učitelji i stručni suradnici u školama obrazovaniji za to da uoče probleme i pomognu djeci koja imaju poteškoće u socijalizaciji, ali nisu ni oni svemogući (Likierman, Muter, 2007).

6. SPREMNOST ZA ŠKOLU

Spremnost za školu nije jedna izdvojena vještina, već kombinacija raznih vještina koje pridonose školskom uspjehu, a uključuju:

- dobro tjelesno zdravlje
- socijalnu i emocionalnu zrelost
- jezične i komunikacijske vještine
- sposobnost rješavanja problema
- kreativno razmišljanje
- općenito poznavanje svijeta u kojem dijete živi.

Uvijek je važno podsjetiti se da se djeca različito razvijaju i da svako dijete ima svoje jače i slabije strane. Pri polasku u školu sva djeca imaju iskustvo odvajanja od roditelja koje su savladala u vrtiću, neko dijete prije, a neko kasnije. Nova pravila, drugačiji način rada od onog u vrtiću, očekivanja i zahtjevi školske sredine predstavljaju stresnu situaciju i potrebno je određeno vrijeme kako bi se djeca privikla na novu sredinu. Moguće je da će se separacijski strahovi, koji su razvojno očekivani, pojačati i postati izraženiji, što se u ponašanju djeteta može opaziti kroz teže odvajanje od roditelja, brizi za sigurnost roditelja, pozivanje roditelja da ostane u školi ili odbijanje odlaska u školu. Neke od ranije spomenutih stvari koje mogu olakšati djeci polazak u školu doprinijet će smanjenju početne tjeskobe i zabrinutosti djeteta. Većina škola omogućuje roditeljima da prvih dana ostanu duže u školi i borave u razredu s djecom, što pomaže djeci da se osjećaju sigurnijima (Ćosić- Predrag, 2008).

Pod najvažniju sastavnicu spremnosti za školu ubrajamo socio-emocionalnu spremnost. Za dijete možemo reći da je socijalno i emocionalno spremno onda kada je odlučilo odvojiti se od roditelja bez suza te samostalno funkcionirati u nepoznatoj okolini. Također, kada ostvaruje pozitivan odnos među djecom i poštuje pravila te sudjeluje u aktivnostima, a pri tome izražava emocije na socijalno prihvatljiv način. Polazak u školu predstavlja veliku promjenu u životu djeteta te ono ulazi u svijet koji se po mnogočemu razlikuje od života u obitelji i vrtiću, što zahtjeva ponovnu prilagodbu. Kako bi se dijete uspješno snašlo u školi ovisi o spremnosti djeteta za

polazak u školu tj. o cjelovitom razvoju i odgoju koji su prethodili od najranije dobi. Dijete će lakše prihvatiti sve promjene koje ga očekuju u školi, ukoliko ima razvijenu pozitivnu sliku o sebi, socijalne vještine i emocionalnu stabilnost. Priprema djeteta za školu počinje od djetetovog rođenja, stoga briga obitelji i vrtića važni su za optimalan razvoj tijekom cijelog predškolskog razdoblja. Dijete mora kombinirati s različitim sposobnostima kao što su vještina, znanje, navika i motivacija koje mu omogućuju uspješno svladavanje propisanog nastavnog plana i programa, što je rezultat međudjelovanja razvoja i učenja, a odnosi se na socio-emocionalnu, spoznajnu, govorno-jezičnu i tjelesnu spremnost.

Pripremljenost ili zrelost za školu samo jednim dijelom ovisi o tjelesnoj i psihičkoj razvijenosti djece. Drugi se dio pripremljenosti sastoji od težine i opsežnosti zadatka koje u školi treba svladati, kao i metoda kojima se to postiže. Na razvijenost djece može se i te kako utjecati, a po potrebi mogu se i mijenjati i prilagođavati odgojno-obrazovni zadaci (Furlan, 1991).

6.1 Socijalno kompetentna djeca

Socijalna kompetencija razumijeva niz osobina koje govore o odnosima s vršnjacima, kao što su prihvaćenost djeteta od vršnjaka, popularnost, ponašanje u društveno prihvaćenim okvirima, posjedovanje vještina komunikacije, stvaranje prijateljstva, započinjanje igre i razgovora, vještine rješavanja sukoba s vršnjacima, odsutnost agresivnosti i društvenog neprihvatljivog ponašanja, prihvaćanje društvenih pravila. Kao socijalna prilagodba uobičajeno se razumijeva vještina emocionalne regulacije, mogućnost da se odgodi zadovoljenje potrebe, samostalnost u radu, odsutnost emocionalnih problema, depresije, tjeskobe i neprihvatljiva ponašanja, kao i "pozitivno socijalno ponašanje", što podrazumijeva, osjetljivost za tuđe osjećaje, pridržavanje pravila, prosocijalno ponašanje, pomaganje i altruizam (Quint, Boss i Polit, 1997; prema Obradović, 2006).

Prikladan socijalni razvoj zahtijeva poznavanje i razumijevanje normi, pravila i vrijednosti zajednice u kojoj pojedinac živi, kao i sposobnost djelotvorne interakcije unutar te zajednice. Dijete koje je to uspjelo, razvilo je vještine socijalne kompetencije, što znači da zna regulirati svoje emocije, poznaje i razumije okolinu, socijalne vještine te se ponaša u skladu s tim spoznajama. Kompetentno dijete može iskoristiti poticaje iz okoline i svoje osobne te postići dobre razvojne rezultate koje

omogućuju zadovoljavajuće i kompetentno sudjelovanje u zajednici kojoj dijete pripada. Socijalno kompetentna djeca upuštaju se u zadovoljavajuće interakcije i aktivnosti s odraslim osobama i vršnjacima te kroz takve interakcije poboljšavaju vlastitu kompetenciju (McClellan i sur., 2005; prema Brajša-Žganec, 2003).

Socijalno kompetentna djeca usklađuju svoje ponašanje s tuđim tako što nalaze zajednički jezik, razmjenjuju informacije i ispituju sličnosti i razlike u skladu s naučenim prosocijalnim vještinama. Prosocijalne vještine sastoje se od osnovnih socijalnih vještina, vještina povezanih s funkcioniranjem u grupi, postupanja s osjećajima i stresom te alternativa za agresiju (Eisenberg i sur., 1999; prema Brajša-Žganec, 2003).

6.2 Emocionalna inteligencija

Psiholozi danas vjeruju da je emocionalna inteligencija sposobnost nadziranja svojih emocija koje vodi do osobne sreće i mentalne dobrobiti te da je za kvalitetan razvitak jednako važna kao i obična inteligencija (Woolfson, 2006).

Kod pripremanja djeteta za školu vrlo je važna emocionalna inteligencija koju moramo razviti kod djeteta, a ona uključuje prepoznavanje osjećaja drugih ljudi, razumijevanje razloga njihovih osjećaja i vlastitu sposobnost emocionalnog reagiranja, inteligentno i osjećajno na emocionalno stanje te osobe. Također, moramo razviti i sposobnost razumijevanja vlastitih emocija za koje treba vremena, ali emocionalno inteligentno ponašanje počinje u predškolskoj dobi, kad i napreduje (Likierman, Muter, 2007).

Visoko razvijena emocionalna inteligencija čini osobu osjetljivijom prema drugima, daje osnovu za dobro i iskreno prijateljstvo te pomaže boljem snalaženju. Tko ima dobro razvijenu emocionalnu inteligenciju, ima i visoko razvijeno samopoštovanje, društveni su i zadovoljni životom te rijetko iskazuju agresivno ponašanje. Vrlo je važna za dobro snalaženje u školi te je korisno razviti tu vrstu osjetljivosti prije no što dijete krene u školu (Likierman, Muter, 2007).

6.2.1 Razvoj školskog djeteta

Prema riječima Kocijan-Hercigonja (1996.) školska dob djeteta obuhvaća razdoblje od 6. do 14. godine, a poklapa se s trajanjem osnovne škole. U tom razdoblju naglasak je na emocionalnom i psihološkom razvoju djeteta.

Prema psihoanalitičarima, školsko djetinjstvo je razdoblje latencije; odnosno smirenijeg emocionalnog doživljavanja u odnosu prema predškolskom razdoblju i razdoblju adolescencije, kada je intenzivan seksualni razvoj. Također, razvijaju se i usvajaju vrijednosni sustavi, odgovornost, pravila ponašanja obitelji i sredine. Freud uspoređuje važnost latencije za djetetov moralni, društveni i kognitivni razvoj s ledenim dobom koji je važan za razvoj planeta.

Školsko učenje lakše prihvaćaju djeca koja su intelektualno aktivna i radoznala i koja znaju upravljati svojim ponašanjem, pokazuju istraživanja psihologa. Najefikasniju pripremu za školu imaju ona djeca čiji roditelji potiču i zadovoljavaju njihovu radoznalost za upoznavanje i istraživanje okoline, tako da su ruke, oči i uši stalno "zaposlene". Dijete stječe određenu sigurnost upoznavajući okolinu te tako povećava i svoju odgovornost, postaje poduzetno i ima svoj cilj. Ono stječe pojam svrhe te takvo dijete razumije i prihvaća svrhu škole (Hitrec, 1991).

Većina djece dolazi u školu s izvjesnim osjećajem o značenju čitanja, pisanja, računanja te osjete ponos kada nešto novo nauče. Škola je veliki izazov za dijete, a njegovo ponašanje vođeno je mješavinom motiva kome sve treba udovoljiti. Tu su roditelji, učiteljica i njihovi vršnjaci s kojima treba izaći na kraj, a i snažna potreba da se iskaže sposobnim i kompetentnim (Hitrec, 1991).

Kako odmiče nastavni rad sve su više vidljive razlike u ponašanju djece te je teško i nezahvalno govoriti o tipičnim osobinama djece koja kreću u školu. Dijete može po svojim osobinama biti nalik većini vršnjaka, dok se može po drugim svojstvima znatno razlikovati. Svako dijete je ličnost za sebe, jedinstveno i neponovljivo.

Školsko razdoblje je prva faza razvoja u kojoj djeca provode više vremena s djecom i odraslima koji nisu iz njihove obitelji. To je razdoblje kritiziranja prijatelja, vrednovanje selfa i stvaranja novih prijateljstva. Svako dijete u školi unosi svoja iskustva iz obitelji, a školska sredina usmjerava ga prema kompromisima, pravilima i samozaštićivanju.

Prema Sullivanu, to je razdoblje u kojemu se zbiva serija intenzivnih procesa što se stvaraju u vrednovanju i procjenjivanju članova obitelji i dotadašnjeg vrijednosnog

sustava, u promjeni odnosa prema autoritetima, adaptaciji, prepoznavanju razlika među ljudima i odvajanju od nekih prijašnjih autoriteta (Kocijan- Hercigonja, 1996).

6.2.2 Škola i roditelji

Organizacija škole i školskog programa pripada pedagoškoj teoriji i praksi. Postoji nejednakost među djecom i tiče se nejednake mogućnosti razvoja školskog djeteta bez obzira na formalno javni rad svih škola čiji je program dostupan svakome. Osim što svako dijete ima različite ekonomske uvijete, svako dijete dolazi u školsku klupu s drugačijim nasljednim sposobnostima i nejednakim odgojnim “mirazom” svojih roditelja. Psihička zrelost, odnosno nezrelost te stavovi i navike roditelja, stvorili su u djeteta specifičan odnos prema njima koji se prenosi i u školu (Gruden i Gruden, 2006).

Roditelji su vrlo bitni i imaju zadaću da djetetu stvore što ljepšu sliku o školi i učiteljima. Važno je da dijete krene u školu bez ikakvih predrasuda i straha te se opusti i sam presudi što je za njega dobro, a što loše.

Utjecaji škole i sveukupne djetetove sredine nastoje popraviti “klišeje” tih odnosa, ali ih roditelji neprestano potvrđuje i produbljuje zahvaljujući tome što vremenski najdulje boravi s djetetom, kao i višestrukoj ovisnosti djeteta o roditelju (Gruden i Gruden, 2006).

7. INDIVIDUALNE RAZLIKE

Kako navode Likierman i Muter (2007.), postoje normalne razlike među djecom u tome kada i koliko brzo usvajaju vještine. Na primjer, prosječna dob kad djeca počnu samostalno hodati je 15 mjeseci. No neka djeca prohodaju već s 12 mjeseci, dok druga djeca počnu tek s 18 mjeseci. Isto tako neka djeca nisu zrela za polazak u školu i početak formalnog obrazovanja kao neka druga.

Kod svakog djeteta pojedine vještine razvijaju se različito te u svakom trenutku svako dijete ima vlastite dobre strane i slabosti. Na primjer, neki trogodišnjaci imaju napredne govorno-jezične vještine, ali slabo razvijenu motoriku, nespretni su i ne mogu se samostalno odjenuti. Sva djeca koja kreću u školu raspolažu nekim dobro razvijenim vještinama, dok na drugima još treba poraditi (Likierman, Muter, 2007).

Znamo da djevojčice i dječaci nisu jednaki te zanemarivanje ili čak pokušaj uklanjanja razlika među spolovima danas se smatra smiješnim. Djevojčice brže usvajaju govorno-jezične vještine i već u početku pokazuju lakše usvajanje vokabulara, dok dječaci s tim počinju u dobi od dvije godine. Prednost u čitanju zadržavaju djevojčice te tijekom cijelog školovanja postižu bolje rezultate od dječaka. Autori se pitaju, je li to biologija ili utjecaj okoline, ali izgleda da je oboje važno te je ustanovljeno da je kod djevojčica veća površina mozga zadužena za govor i jezik nego kod dječaka (biologija). Tako se pokazalo kako majke više pričaju svojim djevojčicama nego dječacima (okolina), što bi značilo da djevojčice već od najranije dobi više vježbaju te vještine (Likierman, Muter, 2007).

Prema Woolfsonu (2006.) istraživanja su otkrila da u načinu na koji djeca doživljavaju opasnost postoje razlike vezane uz spol djeteta. Tako dječaci za ozljedu koju je sam izazvao okriviti će nekoga drugoga i postoji manja vjerojatnost da će promijeniti svoje ponašanje, dok će djevojčice za isto okrivljavati sebe te postoji veća vjerojatnost da će promijeniti svoje ponašanje. Dječaci su općenito više neustrašivi od djevojčica i treba im duže da steknu osjećaj za opasnost.

U školi se dječaci izvrgavaju opasnosti i puni su modrica, dok su djevojčice opreznije te se više trude da budu drage i da izbjegnu neuspjeh. Razvojni problemi su češći kod dječaka i to govorno-jezične teškoće, teškoće u čitanju, problemi pažnje i hiperaktivnosti, emocionalna i socijalna nezrelost te neposluh i agresivno ponašanje su tri do pet puta izraženiji u dječaka nego u djevojčica.

Ako promotrimo te razlike s drugog stajališta i gledamo ukupnu populaciju djevojčica i dječaka, među njima ima mnogo više sličnosti nego razlika. Razlike su male i očite samo kad se uspoređuju prosječne grupe, a mogu se uočiti i velike individualne razlike, čak i između samih djevojčica i samih dječaka te nema ništa loše u tome što djevojčice vole igrati nogomet ili dječaci kuhati (Likierman, Muter, 2007).

7.1 Procjena ponašanja

Kako Kocijan-Hercigonja (1996.) navodi ponašanje je individualan i socijalan oblik funkcioniranja i reagiranja u socijalnim situacijama. Kako se čovjek i društvo mijenja, tako se mijenjaju i definicija i procjena ponašanja te će tako neki oblik ponašanja, u određenom razdoblju i u nekoj sredini biti proglašen odstupanjem, a u nekom drugom vremenu i drugoj sredini normalnim ponašanjem.

U procjeni ponašanja i promjena u ponašanju vrlo su važni čimbenici vrijeme, društvene promjene i norme ponašanja obitelji, kraja i sredine.

Kako bi se dijete pravilno razvilo potreban je harmoničan odnos između bioloških faktora od začeca i porođaja te utjecaj šire i uže sredine u kojoj dijete živi. Ako sredina u kojoj se dijete razvija ne priznaje opća pravila i ako nema pozitivnih identifikacija, ona neće pružiti pozitivne uzore i izravno će negativno djelovati. Dijete reflektira ponašanja mikrosredine i makrosredine u kojoj živi i razvija se te od najranije dobi na djetetovo ponašanje i razvoj ličnosti utječe iskustvo rase i sredine. Ličnost je sinteza sredine, raznih društvenih utjecaja, mentalnih i emocionalnih svojstava, životnih vrijednosti, stavova, interesa standarda i interaktivno oblikuje ponašanja svakog pojedinca. Uz popuštanje, mnogi oblici problematičnog ponašanja predškolske djece vezani su uz iskazivanje neprijateljstva i agresije. Agresija se može uočavati na razne načine; ona može biti usmjerena samo na stvari; na ljude u fizičkom smislu; na ljude u smislu vikanja i nazivanja pogrdnim imenima; ili na sve te načine zajedno u različito vrijeme, a ponekad i istodobno. Agresivno ponašanje se može spriječiti na samom početku, inače će predstavljati trajni problem za dijete. Za kasniji uspjeh u školi, neobuzdano ponašanje definitivno nije plus te djeca moraju naučiti kontrolirati sebe i svoje ponašanje (Likierman, Muter, 2007).

Moramo poznavati djetetove emocije i sve one čimbenike koji utječu na njegov emocionalni razvoj kako bi procijenili djetetovo ponašanje.

Emocionalni život djeteta opterećen je više ili manje povremenim ili trajnim konfliktima koji nastaju zbog suprotnosti između očekivanja i želje te stvarnosti i neuspjeha (Kocijan-Hercigonja, 1996).

8. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA VEZANO ZA SOCIO- EMOCIONALNU SPREMNOST ZA ŠKOLU

U teorijskom dijelu pisali smo kako djeca svoju društvenost stječu uz ljude i kroz igru s vršnjacima te se tako pridržavaju raznih društvenih pravila, uočavaju i osobine drugih te stječu bitno iskustvo. Socijalizacija tijekom djetinjstva utječe na mnoga složenija socijalna ponašanja djece, poput moralnog razvoja i interakcije s vršnjacima. Tako je kod emocionalnih karakteristika navedeno kako se sposobnost regulacije emocija razvija u ranom djetinjstvu iz interakcija sa članovima obitelji i iz dječjeg prirođenog temperamenta. Spremnost za školu je rezultat šestogodišnjeg učenja. Bilo to kroz igru ili komunikaciju koja kreće od samog rođenja s roditeljima, vršnjacima i bližnjima koji ga okružuju ili pak kasnije kada polaskom u vrtić odgojitelji pridonose toj spremnosti.

Cilj istraživanja je saznati koliko su predškolci zapravo spremni za školu te koje su najčešće karakteristike koje ih "sputavaju" u toj spremnosti. Koliko predškolaca bez problema dijeli igračke, a koliko njih impulzivno reagira kada im netko uzme igračku. Tko dosljedno rješava probleme u teškim situacijama, a tko se odvajanja od roditelja bez suza. Kod koliko djece su emocionalne reakcije prikladne situaciji te jesu li prikladnije reakcije kod dječaka ili kod djevojčica.

8.1 Ispitanici

Uzorak u ovom istraživanju čini četrnaestero djece u dobi od sedam godina. Od toga tri djevojčice (Ž5, Ž6, Ž7) i dva dječaka (M3, M5) imaju šest i pol godina dok preostalih devetero ispitanika imaju sedam godina. Dakle, ispitivanje je provedeno u dječjem vrtiću na sveukupno sedam djevojčica i sedam dječaka te niti jedno dijete nema poteškoća u razvoju.

8.1.1 Metoda prikupljanja podataka

Istraživanje je sprovedeno tako što su djeca promatrana u sklopu jednomjesečne praktične nastave koja se održavala u vrtiću mješovite skupine, zajedno s

predškolskom djecom. Djeca su promatrana u različitim radnjama; dok su jela, igrala se, učila, pospremala stvari, spremala se za krevet i ostalo.

Promatrane socijalne i emocionalne karakteristike spremnosti bilježene su u evidencijskoj listi prema sljedećoj legendi:

- + označava često prisustvo karakteristike
- +/- označava rijetko prisustvo karakteristike
- - označava nikakvo prisustvo karakteristike

Promatrane socijalne karakteristike spremnosti koje su navedene u tablici su da dijete potiče suradnju s drugim djetetom ili odraslom osobom, dijeli igračke, materijale i hranu, pita dopuštenje za korištenje tuđih stvari, sudjeluje u aktivnostima koje se izvode u grupama, razumije i igra društvene igre, samostalno sklapa prijateljstva, ima jednog ili više posebnih prijatelja, stvara pozitivan odnos među djecom, nametljivo pokušava doći do pažnje odgojitelja ili djece.

Promatrane emocionalne karakteristike spremnosti koje su navedene u tablici su da dijete razumije i obrazlaže osjećaje svog vršnjaka, impulzivno reagira kada netko uzme igračku, dosljedno rješava probleme u teškim situacijama, hvali, pruža podršku ili pomaže drugima, ljutnju izražava na primjeren način, prepoznaje osjećaje, razdvaja se od roditelja bez suza, zna podnijeti poraz ili uskratu nečega, smješka se i izgleda sretno većinu vremena, čini se zadovoljno vlastitim uspjesima, vodi brigu o svojim stvarima i stavlja ih na mjesto, emocionalne reakcije su prikladne situaciji, nakon gubljenja u društvenoj igri reagira plačem ili ljutnjom.

9. REZULTATI I INTERPRETACIJA REZULTATA

Rezultati će biti prikazani posebno za socijalne i emocionalne karakteristike spremnosti, spolne i dobne razlike.

9.1 Socijalna spremnost

U tablici 1 prikazane su socijalne karakteristike promatrane djece.

Tablica 1. Prikaz socijalnih karakteristika

	M1 ¹	M2	Ž1	M3	Ž2	Ž3	Ž4	M4	M5	Ž5	Ž6	M6	M7	Ž7
Potiče suradnju s drugim djetetom ili odraslom osobom	-	+	+	+	+	+/-	+	-	+	-	+	+	-	+
Dijeli igračke, materijale i hranu	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Pita dopuštenje za korištenje tuđih stvari	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Sudjeluje u aktivnostima koje se izvode u grupama	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Razumije i igra društvene igre	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Samostalno sklapa prijateljstva	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+/-	+
Ima jednog ili više posebnih prijatelja	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Stvara pozitivan odnos među djecom	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-
Nametljivo pokušava doći do pažnje odgojitelja ili djece	-	-	-	+/-	-	-	+	+	+/-	+	+/-	-	-	+

Legenda: M- muški spol
Ž- ženski spol

¹ Imena djece zamijenjena brojevima radi zaštite dječje anonimnosti sukladno Kodeksu etike za psihološku djelatnost (NN 13/05).

S obzirom na socijalnu spremnost, kod poticanja suradnje s drugim djetetom ili odraslom osobom, navedeno je četvero djece koja su označena negativnim znakom; troje dječaka i jedna djevojčica, kojima je malo teže započeti igru s drugom djecom ili razgovor s odraslima te im je lakše kada ih u igru uključe ostala djeca. Navedena je i jedna djevojčica koja rijetko potiče suradnju s djecom ili odraslom osobom, ovisi kakvog je raspoloženja i koje su to osobe. Devetero djece označeno je plusom te oni često potiču suradnju i nemaju problema s time.

Odgojiteljice rade na tome da svako dijete prije nego uzme nečiju stvar prvo pita za dopuštenje na korištenje te stvari, tako za dijeljenje igračaka, materijala i hrane jedna djevojčica se posebno ističe jer joj to predstavlja veliki problem i izaziva na svađu i plač, pogotovo ako se radi o njezinim igračkama za koje je izrazito vezana. Kod jednog dječaka dijeljenje materijala rijetko predstavlja problem, ovisno kakvog je raspoloženja. Kod ostalih dvanaestero, dijeljenje igračaka, materijala i hrane je često prisutno.

Pitanje dopuštenja za korištenje tuđih stvari označena je jedna djevojčica koja voli izazivati drugu djecu, pa tako i uzimati njihove stvari, dok ostala djeca, njih trinaestero, često pitaju za dopuštenje. Sva djeca sudjeluju u aktivnostima koje se izvode u grupama. Kod sve djece je često prisustvo karakteristike za razumijevanje i igranje društvenih igara, a samostalno sklapaju prijateljstva svi, osim jedne djevojčice i dječaka, kod kojih je to rijetko jer su sramežljivi i treba im malo više vremena da se uklope u društvo.

Kod svakog djeteta je uočeno da imaju jednog ili više posebnih prijatelja, bili to oni u vrtiću ili izvan njega. U tablici kod sve djece je često prisustvo karakteristike za stvaranje pozitivnog odnosa među djecom, osim jedne djevojčice, koja rijetko voli izazivati i uzimati stvari druge djece i stvarati nemir. Četvero djece nametljivo pokušava doći do pažnje odgojitelja ili djece i to tri djevojčice i jedan dječak, a rijetko i dva dječaka i jedna djevojčica. Dok njih sedmero, do pažnje odgojitelja ili djece ne dolaze nametljivo. Najčešće djeca žele pažnju odgojitelja u vrijeme igre, pokušavajući biti glavni u vođenju neke igre.

Promatrajući tablicu, uočavamo kako dva aspekta i to poticanje suradnje s drugim djetetom ili odraslom osobom i nametljivo ponašanje za pažnju odgojitelja ili djece, djeci najteže idu te najveći je broj djece s nikakvim prisustvom karakteristike.

9.2 Emocionalna spremnost

U tablici 2 prikazane su emocionalne karakteristike promatrane djece.

Tablica 2. Prikaz emocionalnih karakteristika

	M1	M2	Ž1	M3	Ž2	Ž3	Ž4	M4	M5	Ž5	Ž6	M6	M7	Ž7
Razumije i obrazlaže osjećaje svog vršnjaka	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Impulzivno reagira kada netko uzme igračku	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
Dosljedno rješava probleme u teškim situacijama	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-
Hvali, pruža podršku ili pomaže drugima	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Ljutnju izražava na primjeren način	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Prepoznaje osjećaje	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Razdvaja se od roditelja bez suza	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+	+	+
Zna podnijeti poraz ili uskratu nečega	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+/-	+	+	+	+	-
Smješka se i izgleda sretno većinu vremena	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	-	+
Čini se zadovoljno vlastitim uspjesima	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Vodi brigu o svojim stvarima i stavlja ih na mjesto	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+
Emocionalne reakcije su prikladne situaciji	+	+	+	+/-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-
Nakon gubljenja u društvenoj igri reagira plačem ili ljutnjom	-	-	-	+/-	-	-	-	-	-	+	+/-	-	-	+

Kod razumijevanja i obrazlaganja osjećaja svoga vršnjaka sva djeca pozitivno reaguju i znaju ga prepoznati, dok kod impulzivnog reagiranja, naveden je jedan dječak i jedna djevojčica koji često impulzivno reaguju. Djevojčica u ovom slučaju reagira impulzivnije nego dječak kod uzimanja igračaka, jer je izrazito vezana za svoju igračku s kojom odlazi i na spavanje. Ostalih dvanaestero djece nemaju nikakvo prisustvo impulzivnosti. Sva djeca često dosljedno rješavaju probleme u teškim situacijama, osim dvoje djece koja to čine rijetko. Dječak i djevojčica, ovisno o situaciji, rješavaju probleme, češće na dosljedan način.

Za hvaljenje, pružanje podrške i pomaganje drugima, kod sve djece je često prisustvo karakteristike. Kod izražavanja ljutnje na primjeren način, jedan dječak i djevojčica izražavaju je neprimjerenost i to plačem, ljutnjom i ne komuniciranjem s drugima te im je potrebno određeno vrijeme da se smire, dok ostala djeca njih dvanaestero, izražavaju ljutnju na primjeren način. U ovom djelu možemo vidjeti kako se stalno ponavljaju dvoje iste djece, djevojčica i dječak, najmlađi u ovoj skupini, ali ništa ne prihvatljivo i ekstremno.

Sva djeca uspješna su u prepoznavanju osjećaja, kako u radnim listićima tako i uživo. Jedna djevojčica rijetko zaplače kada se razdvaja od roditelja ujutro, ali to se događa samo kada se ne naspava, inače nema problema, dok ostalih trinaestero s radošću ulaze u odgojnu grupu i pozdravljaju vršnjake i odgojitelje.

Kod poraza ili uskrate nečega dva dječaka rijetko znaju podnijeti poraz na primjeren način, dok jedna djevojčica ne zna podnijeti ni poraz ni uskratu nečega te se odmah naljuti i plače. Za dječake bismo mogli reći da je normalno kada u takmičenju ili igranju igara izgube, pa se naljute, jer dečki vole biti bolji od svojih vršnjaka, naročito u nogometu. Dok je kod spomenute djevojčice slučaj da je jedinica u obitelji i voli biti u centru pažnje i vjerojatno je malo kada izgubila od svojih roditelja i bližnjih u igri. Ostalih jedanaestero često podnesu poraz ili uskratu na prihvatljiv način. Kod troje djece, jedne djevojčice i dvoje dječaka, primijećeno je da se ne smješkaju većinu vremena, što ne znači da su tužni i nesretni, već su suviše ozbiljni i pomalo se srame kada ih se uhvati nasmijane. Kod ostalih jedanaestero djece primijećeno je da su često nasmijana i vesela. Sva djeca zadovoljna su vlastitim uspjesima nakon što kvalitetno odrade neku aktivnost. Za vođenje brige o svojim stvarima u tablici su označena tri dječaka koji to ne čine i potrebno ih je uvijek opomenuti, dok ostalih jedanaestero bez prigovora svoje stvari stavljaju na mjesto.

Kod dvoje djece, dječaka i djevojčice, emocionalne reakcije rijetko su prikladne situaciji. Dječak i djevojčica su najosjetljiviji u grupi i znaju se neprikladno ponašati, dok rijetko znaju i dobro od reagirati na određenu situaciju. Kod dvanaestero djece emocionalne reakcije su često prikladne situaciji. Nakon gubljenja u društvenoj igri, dvije djevojčice reagiraju ljutnjom i plačem te žele započeti igru ispočetka, kako bi dokazale da one znaju igrati i pobijediti. Dok djevojčica i dječak, ovisno o situaciji i koja djeca s njima igraju, rijetko reagiraju ljutnjom. Ostalih desetero, bez obzira na ishod, ne reagiraju burno.

S obzirom na tablicu, aspekti koji su kod djece pokazali najmanje prisustvo karakteristike su kod podnošenja poraza i uskrate nečega, izgledala sretno većinu vremena, vođenje brige za svoje stvari i stavljanja na mjesto te da nakon gubljenja u igri reagira plačem ili ljutnjom. Ove karakteristike djeca još nisu do kraja usvojila, ali s polaskom u školu i u školi steći će i ta iskustva. Skupa s roditeljima, odgojiteljima i učiteljima.

9.3 Spolne razlike

Iz tablica 1 i 2 vidljivo je kako nema velikih razlika između djevojčica i dječaka, osim kod nekoliko karakteristika. Kod socijalnih karakteristika dječaci su manje skloni poticanju suradnje s djecom ili odraslom osobom od djevojčica te se radije igraju sami sa sobom. Nametljivo pokušava doći do pažnje odgojitelja više djevojčica nego dječaka, što se uvelike promijenilo gledajući dvadesetak godina unazad kada su djevojčice bile mirnije, nježnije i pažljivije od dječaka. Ipak ovdje govorimo o manjem broju djevojčica i uvijek postoje iznimke. Možemo zaključiti da su u ovom slučaju djevojčice u socijalnim karakteristikama zrelije od dječaka. Kod brige za svoje stvari, djevojčice su pokazale kako vode veću brigu nego dječaci, što su vjerojatno vidjele kod svojih roditelja, odnosno majki. Primijećeno je kako se djevojčicama teže odvojiti od roditelja te nakon gubljenja u igri više djevojčica reagira ljutnjom nego dječaci. To dovodi do zaključka da su u ovom pogledu djevojčice emocionalnije od dječaka.

Znamo da puno roditelja drugačije postupaju sa kćerima, a drugačije sa sinovima. Različiti pristupi ne mijenjaju se ni u vrtiću, ni u osnovnoj školi te takav pristup odgoju ne znači manje ljubavi, od strane roditelja i odgajatelja, ali s obzirom na rodne razlike, na brojna uvjerenja, genetsko naslijeđe, dječaci i djevojčice jednostavno imaju različit tretman.

Duboko u nama stoji mišljenje da prema dječacima trebamo biti stroži, čvršći, a i znamo da se muška djeca češće i grublje fizički kažnjavaju, manje maze te se od njih očekuje da ne pokazuju emocije i da ne plaču. Kod odnosa majke i kćeri, pokazalo se kako su majke kritičnije prema kćerima nego prema sinovima i od njih očekuju više.

Tako i očevi pokazuju veći interes za mušku djecu iako fizičku bliskost i nježnost češće iskazuju prema djevojčicama. Ne kaže se stoga bez razloga 'tatina princeza' ili 'mamin sin'. No, različiti tretman dječaka i djevojčica uvjetovan je i njihovim međusobnim razlikama i različitim ponašanjem. Naime, djevojčice se više trude biti u dobrim odnosima s drugima te im rado pomažu, dok dječaci su češće agresivni i vole se smatrati uspješniji najvjerojatnije zbog genetskog naslijeđa, kada je muškarac osvajao, borio se, skrbio za obitelj i branio je. Žene su se brinule za djecu, dom, za dobro raspoloženje i atmosferu.

Razlika u ponašanju dječaka i djevojčica, kao i različito ponašanje odraslih prema njima, vidljivo je i u odgojno obrazovnim ustanovama od vrtića, škole i fakulteta. Tako dječaci u svom odrastanju nerijetko vode bitke da postanu što moćniji i snažniji te se zbog problema s prijateljima, u školi ili pod paljbom stalnih kritika, emocionalno zatvaraju (<http://www.wishmama.hr/roditeljstvo/savjeti-za-roditelje/razlicito-tretiramo-djecake-i-djevojvice/> Pristupljeno 06.11.2018).

9.4 Dobne razlike

Kao što je već navedeno, ispitivanje je provedeno na djeci od šest i pol i sedam godina, od toga petero djece ima šest i pol, a devetero sedam.

Primijećeno je kako postoje male razlike između te dvije dobne skupine u ponašanju i to u ozbiljnosti, samostalnosti i usmjerenosti na određeni zadatak. Tako sedmogodišnjaci u većoj mjeri nego mlađa djeca mogu kontrolirati svoje ponašanje, više brinu o sebi, druže se s prijateljima, smireniji su i manje agresivni od šestogodišnjaka. Više nisu potpuno ovisni o roditeljima i više su usmjereni prema vršnjacima. U ovoj dobi dijete se malo bolje nosi sa svojim greškama i porazima nego do sada, a to se može uvježbati igrajući društvene igre (Glavak, 16. svibnja 2013).

"Pedagozi su opazili da dijete od 7 godina hoće da ima »svoje« mjesto, i to posvuda: u kući, za stolom, u autu, u školi. Uporno gura sa »svoga mjesta« braću, sestre,

drugove. Tako se stvaraju novi sukobi i nove napetosti u životu prvoškolca.“ (Bezić, 1973:138)

Dok je šestogodišnjak nemiran, živ, neobuzdan, žestok, razdražljiv, bučan i svadljiv, sedmogodišnjak je mnogo staloženiji, mirniji, moralno pozitivniji. U dobi od šest godina djeca su nepristojna, neodlučna, sklona ekstremima, neuljudna, osjetljiva, dok sa sedam godina djeca su više usmjerena cilju, znaju što hoće, izbjegavaju ekstreme, trude se da budu uljudni i empatična su. Sedmogodišnja djeca su uzor poslušnosti i urednosti, stidljiva su, znaju primiti kritiku (Bezić, 1973).

Možemo zaključiti da postoje razlike između šestogodišnjaka i sedmogodišnjaka, iako se radi o nijansama napretka određenih aspekta. Tako na primjer, šestogodišnjaci koji su bili nemirni i svadljivi, kao sedmogodišnjaci su staloženiji i empatičniji. Godina dana ključno je vrijeme za dječji napredak, naravno uz konstantan trud i zalaganje odgojitelja, a i roditelja.

10. ZAKLJUČAK

Pomoću socijalnih i emocionalnih karakteristika napravljeno je istraživanje na djeci predškolske dobi te se može zaključiti kako su u globalu djeca po karakteristikama koje su navedene, spremna za školu. Kod socijalnih karakteristika uočavamo kako dva aspekta i to - poticanje suradnje s drugim djetetom ili odraslom osobom i nametljivo ponašanje za pažnju odgojitelja ili djece, djeci idu najteže te kako je najveći broj djece s nikakvim prisustvom karakteristike. Dok je kod sve djece primijećeno kako sudjeluju u aktivnostima koje se izvode u grupama, razumiju i igraju društvene igre te imaju više od jednog posebnog prijatelja.

Kod emocionalnih karakteristika aspekti koji su kod djece pokazali najmanje prisustvo karakteristike su kod podnošenja poraza i uskrate nečega, izgledanja sretno većinu vremena, vođenje brige za svoje stvari i stavljanja na mjesto te da nakon gubljenja u igri reagiraju plačem ili ljutnjom. Karakteristike kod kojih je primijećeno da ih sva djeca posjeduju su kod razumijevanja i obrazloženja osjećaja svog vršnjaka, hvaljenja, pružanje podrške ili pomaganje drugima, prepoznavanja osjećaja te zadovoljstvo vlastitim uspjesima.

Kod spolnih razlika vidljivo je kako nema velikih odstupanja između djevojčica i dječaka, osim kod nekoliko karakteristika te se može reći da su kod socijalnih karakteristika djevojčice zrelije od dječaka, a kod emocionalnih, emocionalnije od dječaka. Također, kod dobni razlika primijećeno je kako postoje male razlike između te dvije dobne skupine u ponašanju i to u ozbiljnosti, samostalnosti i usmjerenosti na određeni zadatak.

Socijalna i emocionalna spremnost olakšava djetetu prihvaćanje školskih obveza, okoline i života u školi te kasnije i u daljnjem radu. Usvajanjem socijalnih i emocionalnih vještina dijete je sposobno da uspješno komunicira s djecom i odraslima, surađuje sa vršnjacima i usklađuje vlastite ciljeve i želje s pravilima i ciljevima grupe. Dijete je sposobno i odvojiti se od roditelja bez suza te primjereno kontrolirati svoje postupke i osjećaje. Predškolsko doba temeljno je razdoblje čovjekovog razvoja, koji je vrlo bitan za cjeloviti razvoj kasnije u školi. Stvaranjem motivirajućeg okruženja, u vrtiću su za to zadužene odgojiteljice, dok kod kuće roditelji, tj. skrbnici te poticanjem njihove kreativnosti, stvaralaštva, radoznalosti i igre, stvaramo dobre uvijete za budućeg školarca. Odgojitelji i učitelji provode više

vremena s djecom nego njihovi roditelji te su vrlo važni u djetetovom razvoju koji je potrebno stalno poticati i unapređivati.

11. SAŽETAK

Socijalna i emocionalna spremnost jedne su od najvažnijih karakteristika za djecu prije polaska u školu. Djeca svoju društvenost stječu uz ljude te privrženi odnosi čine temelj ljudske zajednice. Tako u igri s vršnjacima uče kako da se pridržavaju raznih društvenih pravila, uočavaju i osobine drugih te stječu bitno iskustvo. Usvojene socijalne vještine omogućuju djetetu da bude socijalno prihvaćeno od ljudi koji ga okružuju, što mu daje poruku da ga uvažavaju i cijene njegove vrijednosti. Emocije su tu kako bi olakšale djetetu da prepozna sebe i svoje postojanje te razvije svijest o sebi, počinje razlikovati sebe od drugih te ima potrebu da bude tjelesno i emocionalno blisko s osobama koje ga okružuju.

Da bi dijete bilo spremno za školu mora kombinirati s različitim sposobnostima kao što su vještina, znanje, navika i motivacija. Na velikom smo dobitku ako dijete prije polaska u školu pripremimo da bude socijalno kompetentno i stekne iskustvo odvajanja od roditelja. Kod svakog djeteta pojedine vještine razvijaju se različito te u svakom trenutku svako dijete ima vlastite dobre strane i slabosti.

Provedeno je istraživanje u jednom vrtiću na četrnaestero djevojčica i dječaka predškolske dobi. Cilj istraživanja je bio saznati koliko su djeca po određenim karakteristikama spremna za školu te postoje li razlike između dobne i spolne skupine. Kako kod socijalnih, tako i kod emocionalnih karakteristika primijećeno je kako su djeca po mnogim aspektima spremna za školu te karakteristike koje im teže idu mogu usavršiti u školi u radu sa učiteljima. Što se tiče spolnih razlika kod djevojčica i dječaka ne uviđaju se bitne razlike, dok je kod dobni razlika, godinu dana ključno vrijeme za dječji napredak.

Ključne riječi: socijalni razvoj, emocionalni razvoj, spremnost za školu, istraživanje, spolne razlike, dobne razlike.

12. SUMMARY

One of the most important things before children go to school is that they are ready for that step in emotional and sociological way. Children acquire their sociality with people and committed relations form the basis of the human community. In the game with peers they learn how to abide by various social rules, they also notice the traits of others and acquire an essential experience. Adopted social skills enable the child to be socially accepted by the people who surround him, which gives a child a message of respect and appreciation of its value. Appropriate social development requires knowledge and understanding of norms, rules and values of the community in which the individual lives, as well as the ability of effective interactions within that community. Emotions are there to facilitate the child to recognize themselves and their existence and to develop self-awareness, starting to differentiate themselves from others and having the need to be physically and emotionally close with people they are surrounded by.

To get the child ready for school it must combine different abilities, such as skill, knowledge, habits and motivation. It is a great gain if the child is prepared to be socially competent and acquire the experience of separation from parents before school. Each child's individual skills develop differently and in every moment each child has their own strengths and weaknesses. In order for a child to develop properly it is necessary to have a harmonious relationship between biological factors from conception and childbirth and the influence of the wider and narrower environment in which the child lives.

A study was conducted in one kindergarten on the girls and boys of preschool age. The aim of this study was to find out how many children are ready for school by certain characteristics and if there are any differences between the age and the gender group. Results shows that children are ready for school by both social and emotional characteristics. Even though some undeveloped skills they can learn in school while getting help from a school teacher. There were no significant differences regarding gender differences, in girls and boys, as with age differences it was shown that the period of one year is the key for children to make a progress in order to be ready for school.

Keywords: social development, emotional development, readiness for school, research, sex differences, age differences.

13. LITERATURA

- BERK, L. (2008.) *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- BEZIĆ, Ž. (1973.) *Psihološki profil djece školske dobi* [Online] 8 str. 138. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/> [Preuzeto 25. listopada 2018.]
- BRAJŠA- ŽGANEC, A. (2003.) *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ČUDINA- OBRADOVIĆ, M. (2008.) *Spremnost za školu: višestrukost značenja pojma i njegova suvremena uporaba* [Online] 10, str. 285-300. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/> [Preuzeto 15. listopada 2018.]
- ČUDINA-OBRADOVIĆ, M. OBRADOVIĆ, J. (2006.) *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing- Tehnička knjiga.
- ČUTURIĆ, N. (1995.) *Zabrinjava me moje dijete: ponašanje djece od 2. do 6. godine*. Zagreb: Školska knjiga.
- ĆOSIĆ- PREGRAD, I. (2008.) Oproštaj s vrtićem i priprema za školu. *Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba*. [Online] <https://www.poliklinika-djeca.hr/za-roditelje/skola/oprostaj-s-vrticem-i-priprema-za-skolu/> [Preuzeto 05.srpnja 2018.]
- FURLAN, I. (1991.) *Čovjekov psihički razvoj: (uvod u razvojnu psihologiju)*. Zagreb: Školska knjiga.
- GLAVAK, M. [Online] (2013.) *Sedmogodišnjaci vole rutinu i pravila*. (<https://klokanica.24sata.hr/skolarci/razvojodsedmedocetrnaestegodine/sedmogodisnjaci-vole-rutinu-i-pravila-282>) [Preuzeto 19. rujna 2018.]
- GRUDEN, Z. i GRUDEN, V. (2006.) *Dijete- škola- roditelj*. Zagreb: Medicinska naklada.
- HITREC, G. (1991.) *Kako pripremiti dijete za školu*. Zagreb: Školska knjiga.
- KATZ, L. i MCCLELLAN, D. (2005.) *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije: uloga odgajateljica i učiteljica*. Zagreb: Educa.
- KLARIN, M. (2006.) *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji- kontekst razvoja djeteta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- KOCIJAN-HERCIGONJA, D. (1996.) *Moje se dijete mijenja-u čemu je problem*. Zagreb: Školska knjiga.
- LIKIERMAN, H. i MUTER, V. (2007.) *Pripremite dijete za školu: kako osigurati da dijete uspješno započne školovanje*. Buševac: Ostvarenje.

Nepoznati autor. [Online] (2018.) *Različito tretiramo djevojčice i dječake.* (<http://www.wishmama.hr/roditeljstvo/savjeti-za-roditelje/razlicito-tretiramo-djecake-i-djevojčice/>) [Preuzeto 06.studenog 2018.]

RATHUS, S. (2000.) *Temelji psihologije.* Jastrebarsko: Naklada Slap.

SLUNJSKI, E. (2008.) *Dječji vrtić: zajednica koja uči: mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja.* Zagreb: Spektar media.

VASTA, R., HAITH, M. M., MILLER, S. A. (1998.) *Dječja psihologija: moderna znanost.* Jastrebarsko: Naklada Slap.

WOOLFSON, R. (2006.) *O čemu moje dijete razmišlja? Razumijevanje beba i mališana od rođenja do treće godine života.* Zagreb: Naknada Ljevak.